

آسیه؛ زن مؤمن یاد شده در قرآن کریم و یکی از چهار بانوی برگزیده در روایات اسلامی

آسیه دختر مزاحم بن عبید بن ریان بن ولید قبطی، از نوادگان فرعون زمان یوسف بود.^۱ در قرآن با عنوان همسر فرعون^۲ و در سفر خروج (Exodus) با عنوان «دختر فرعون» یاد شده،^۳ اما در هیچ یک به نام او تصریح نشده است. با اینکه در بیشتر منابع تفسیری و روایی اسلامی نام آسیه آمده؛ اما تا کنون در هیچ منبع یا اثر باستانی و تاریخی مصر باستان مانند کتیبه‌ها، پاپیروس‌ها یا مقابر نیز در متون یهودی، تصریحی بر این نام نشده است. با این حال، یهودیان، برای یافتن مابه‌ازای تاریخی او (زنی که موسی را از آب گرفت آسیه یا بتیا)، گمانه‌زنی‌هایی با همسران فرعون‌های دوره پادشاهی نوین مصر به ویژه رامسس دوم انجام داده‌اند.^۴ از آنجا که شانزده بار واژه «دختر فرعون» در عهدین با مصادیق متعدد از جمله «بتیه دختر فرعون که مرد او را به زنی گرفته»^۵ و یا «دختر فرعون همسر سلیمان»^۶ آورده شده، احتمالاً قصه موسی علیه السلام در قرآن به آسیه، همسر فرعون و از نوادگان فرعون زمان یوسف و نه دختر فرعون زمان موسی علیه السلام اشاره دارد. برخی منابع اسلامی آسیه را قبطی و از خاندان فرعون مصر دانسته^۷ و برخی نیز او را از بهترین زنان بنی اسرائیل معرفی کرده‌اند.^۸ در سنت یهودی-مسیحی، کسی که موسی را از آب گرفته، دختر فرعون است. کتاب اول تواریخ ایام^۹ (1 Chronicles) نام او را «بتیا» (בתיה) ذکر می‌کند. کلمه בתיה از دو کلمه בת به معنای دختر و יה یکی از نام‌های کوتاه شده یهوه تشکیل شده است. مفسران و حکیمان یهودی در میدراش (تفاسیر روایی)، معتقدند «بتیا» همان نامی است که دختر فرعون پس از نجات حضرت موسی و گرایش به شریعت یهود برگزید. از کیفیت ازدواج و زندگی مشترک وی اطلاعاتی در دست نیست. بر اساس آیات قرآن، زندگی او در کاخ فرعون، در فضایی سرشار از شرک و ظلم رقم خورد؛ اما وی هرگز تحت تأثیر محیط فاسد دربار قرار نگرفت و در نهایت با ایمان خویش، از همسر کافر خود فاصله گرفت.^{۱۰}

میراث نسلی

۱. طبری، ابن جریر، تاریخ طبری، ج ۱، ص ۲۳۱.

۲. قصص ۲۸/۹؛ تحریم ۱۱/۶۶.

۳. کتاب مقدس، سفر خروج، فصل ۲، آیات ۷-۱۱.

۴. K. A. Kitchen, *On the Reliability of the Old Testament* (Chicago: Eerdmans, 2006), chap. 6. / Davis, John J.

(1971). *Moses and the Gods of Egypt*. Grand Rapids: Baker Book House, p. 52. / Steiner, Richard C. "Bittē-Yā, Daughter of Pharaoh (1 Chr 4, 18), and Bint(i)-Anat, Daughter of Ramesses II." *Biblica* 79, no. 3 (1998): 394-408. / McClintock, John, and James Strong. "Bithiah." In *Cyclopedia of Biblical, Theological and Ecclesiastical Literature*.

New York: Harper & Brothers, 1870.

۵. کتاب مقدس، اول تواریخ، فصل ۴، آیه ۱۸.

۶. کتاب مقدس، اول پادشاهان، فصل ۳، آیه ۱.

۷. طبری، ابن جریر، تاریخ طبری، ج ۱، ص ۲۳۱.

۸. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۷، ص ۳۷۸.

۹. تواریخ ایام، باب ۴، آیه ۱۸.

۱۰. شیخ طوسی، محمد بن حسن، التبیان، ج ۱۰، ص ۵۴؛ طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۹، ص ۳۴۴.

بر اساس متون اسلامی، آسیه همسر فرعون دارای فرزندی نبود و حضرت موسی عليه السلام را که از رود نیل نجات داد، به فرزندخواندگی پذیرفت.^۱ بر پایه آموزه‌های تورات، دختر فرعون که برای غسل به نهر آمده بود، تابوت حاوی موسی را در میان نیزار دید و کنیزک خویش را فرستاد تا آن را بگیرد.^۲ نیز آمده است که پس از رشد موسی، وی را نزد دختر فرعون بردند و او، وی را به فرزندی گرفته، نامش را موسی نهاد و همواره می‌گفت: «او را از آب کشیدم.»^۳ اما طبق تصریح عهدین، وقتی موسی بزرگ شد، از اینکه نوه فرعون خوانده شود، ایا نمود.^۴ بنابراین، میراث نسلی آسیه فقط در قالب فرزندخوانده‌اش، موسی عليه السلام تجلی می‌یابد. گزارش‌های تاریخی از بازماندگان دیگری برای وی یاد نکرده‌اند.

ایمان آسیه

از بارزترین ویژگی‌های آسیه، ایمان اوست. بر اساس روایتی از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سه نفر حتی یک چشم برهم زدن به وحی الهی کافر نشدند؛ مؤمن آل یاسین، علی بن ابی طالب عليه السلام و آسیه همسر فرعون.^۵ بر اساس قول دیگر، آسیه با مشاهده معجزه عصای موسی و غلبه وی بر ساحران ایمان آورد، اما ایمان خود را آشکار نساخت.^۶ زمانی که فرعون از ایمان آوردن آسیه با خبر شد، از او خواست دست از ایمانش بردارد؛ اما آسیه نپذیرفت و فرعون او را شکنجه کرد.^۷ فرعون دستور داد آسیه را به زمین میخ‌کوب کرده، سنگی بزرگ را بالای سرش آویزان کردند تا اگر از ایمانش دست برداشت، به قصر فرعون باز گردد و هم‌چنان همسر وی باشد؛ در غیر این صورت، سنگ را بر او بیفکنند.^۸ آسیه از ایمان خود دست برنداشت و از خداوند خواست که به جای قصر فرعون، خانه‌ای در جوار رحمت خویش در بهشت برایش بنا کند و او را از فرعون و کفر و ستم او و کارگزاران ستمکارش رهایی بخشد.^۹ خداوند هم این دعای آسیه را اجابت کرد و او را در شمار بهترین زنان جهان قرار داد.^{۱۰} بر اساس نقلی، وقتی فرعون خبر کشتن حزقیل (مؤمن آل فرعون) را آورد، آسیه اعتراض کرد، فرعون از سخنان آسیه متعجب شد و او را دیوانه خواند، آسیه هم در این زمان ایمان خود به پروردگار را آشکار کرد. مادر آسیه تلاش کرد تا وی با فرعون مخالفت نکند؛ اما او از ایمان خویش به پروردگار دست نکشید. فرعون فرمان داد دست‌ها و پاهای آسیه را به چهارمیخی که در زمین نصب کرده بودند، بستند^{۱۱} و او را در برابر آفتاب سوزان نهاده، سنگ

۱. جزایری، سید نعمت الله، النور المبین، جلد ۱، صفحه ۲۶۱.

۲. سفر خروج، آیه ۵.

۳. سفر خروج، آیه ۱۰، نامه رسولان، آیه ۲۱.

۴. نامه به عبرانیان، فصل ۱۱، آیه ۲۴.

۵. شیخ صدوق، ابن بابویه، الخصال، ج ۱، ص ۱۷۴.

۶. طبرسی، حسن بن فضل، مجمع البیان، ج ۱۰، ص ۴۷۹.

۷. ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، المنتظم، ۱۴۱۲ق، ج ۱، ص ۳۴۶.

۸. طبری، ابن جریر، جامع البیان، ج ۱۲، ص ۱۱۰؛ شیخ طوسی، حسن بن فضل، التبیان، ج ۱۰، ص ۵۵.

۹. تحریم، ۱۱.

۱۰. مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲۴، ص ۳۰۳-۳۰۴.

۱۱. فجر، ۱۰.

بسیار بزرگی را روی سینه‌اش گذاشتند و سرانجام در حال شکنجه از دنیا رفت. آسیه با وجود زندگی در کاخ فرعون و محیط شرک آمیز، ایمان خود را حفظ کرد.^۱

در سنت تفسیری و ربانی یهود، متون میدراشی (מדרש) و تلمود بابلی (תלמוד בבלי) به بازخوانی شخصیت «دختر فرعون» (בת-פרעה) پرداخته و او را به عنوان زنی توصیف می‌کنند که از بت‌پرستی و نظام الهیاتی مصر باستان رویگردان شده و به یکتاپرستی می‌گراید.^۲ در خوانش ربانی از کتاب خروج (Exodus 2:5) کنش به آب زدن و شست‌وشوی دختر فرعون در رود نیل، نه یک عمل فیزیکی صرف، بلکه یک آیین‌گذار و تطهیر نمادین از بت‌پرستی تفسیر شده است.^۳ تلمود بابلی در سدر موعده ماسخت مگیلا، پرک ۱۳ الف (מסכת מגילה י"ג ע"א)، واژه «شست‌وشو» را به صورت استعاری تأویل کرده و بیان می‌دارد که او به رود نیل رفت تا خود را از پلیدی بت‌های [עבודה זרה - آوودا زارا] خانه پدرش پاک سازد.^۴ افزون بر این، در متون میدراشی، از جمله میدراش وایکرا رابا (ויקרא רבה א:ג)، نام «بتیا» (בתיה) که در کتاب اول تواریخ ایام^۵ آمده است، به عنوان پاداشی الهی برای نجات موسی تبیین می‌شود. بر اساس این متن تفسیری، خداوند به او می‌گوید: «تو موسی را به فرزندی پذیرفتی و او را پسر خود خواندی، در حالی که او پسر تو نبود؛ من نیز تو را دختر خود (בת-יה) می‌خوانم، در حالی که تو دختر من نیستی».^۶

فضائل

در روایات، نام آسیه همراه با حضرت خدیجه، حضرت فاطمه^{علیها السلام} و مریم، به عنوان چهار بانوی برتر جهان و هم نشینان بهشتی معرفی شده‌اند.^۷ روایت شده است هنگام تولد حضرت علی^{علیه السلام} در کعبه، آسیه به همراه چهار بانوی بهشتی دیگر حضور داشت^۸ و هنگام تولد حضرت زهرا^{علیها السلام} به کمک حضرت خدیجه^{علیها السلام} آمده و از ایشان پرستاری کرد.^۹ بر اساس گزارشی پس از رحلت حضرت خدیجه^{علیها السلام}، پیامبر^{صلی الله علیه و آله و سلم} جهت تسلی به فاطمه^{علیها السلام} جایگاه حضرت خدیجه^{علیها السلام} را در بهشت در کنار آسیه و مریم نشان داد.^{۱۰} در روایتی دیگر، آسیه در شمار زنان نیکوکار پیش از ایمان به حضرت موسی^{علیه السلام} نام برده شده است.^{۱۱} همچنین طبق

۱. شیخ طوسی، محمدبن حسن، التبیان، ج ۱۰، ص ۵۴؛ طباطبایی، محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۹، ص ۳۴۴.

۲. Singer, Isidore, ed. "Bithiah." In *The Jewish Encyclopedia: A Descriptive Record of the History, Religion, Literature, and Customs of the Jewish People from the Earliest Times to the Present Day*. New York and London: Funk & Wagnalls Company, 1901.

۳. Talmud Bavli, Sotah 12b

۴. Talmud Bavli. Seder Mo'ed, Masechet Megillah, daf 13

۵. Vayikra Rabbah ۱:۴:۱۸

۶. Vayikra Rabbah 1:3

۷. شیخ صدوق، ابن بابویه، من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۱۳۹؛ ابن مغازی، المناقب، ص ۲۹۱؛ طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۲، ص ۷۳۸

۸. شیخ طوسی، محمدبن حسن، الامالی، مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۳۵، ص ۳۷

۹. صدوق، ابن بابویه، الامالی، ج ۱، ص ۵۹۳

۱۰. طوسی، محمدبن حسن، الامالی، ص ۱۷۵

۱۱. حویزی، عبد علی بن جمعه، نور الثقلین، ج ۴، ص ۱۱۴

روایتی از رسول خدا ﷺ قرآن به صراحت و گاه با کنایه از دوازده زن، اعم از نیک و بد، سخن گفته و همسر فرعون (آسیه) را از کسانی برشمرده است که محترم بود و شوق به آخرت داشت.^۱

وجه اثرگذار؛ آسیه نجات دهنده حضرت موسی علیهما السلام بود. وی پس از گرفتن موسی از آب، با جمله «این کودک مایه روشنی چشم من و توس»^۲ خطاب به فرعون مانع کشته شدن موسی علیهما السلام شد^۳ و پیشنهاد فرزندخواندگی وی را مطرح نمود.^۴ برپایه نقلی دیگر، آسیه در ماجرای شفایافتن دختر فرعون از برص با تبرک به موسی در نوزادی و عزم فرعون بر کشتن وی به تحریک درباریان، مانع کشته شدن موسی علیهما السلام شد.^۵ همچنین در ماجرای کشیدن ریش فرعون توسط موسی علیهما السلام، با وساطت خویش از مرگ موسی جلوگیری کرد و زمینه رشد و رسالت وی را فراهم کرد.^۶ البته برخی از مفسران اهل سنت، زن ناجی موسی را عمه حضرت می‌دانند.^۷ وجه دیگر اثرگذاری وی، «الگوی مؤمنان بودن» است. خداوند در قرآن کریم از آسیه در مقابل همسران لوط و نوح که با پیامبران خدا معاشرت داشتند، یاد کرده و او را به عنوان الگو برای همه مؤمنان معرفی می‌کند.^۸ در کلام رسول خدا ﷺ ایشان اسوه صبر دانسته شده و به زنانی که بر بد اخلاقی همسر شکبیا باشند، پاداشی مانند آسیه بشارت داده شده است.^۹ جایگاه الگووار وی در روایات و ادبیات اسلامی امتداد می‌یابد.

نعمه خراسانی / بتول سادات بنیادی

منابع

قرآن کریم

ابن جوزی، عبدالرحمن بن علی، المنتظم فی تاریخ الامم والملوک، بیروت، العلمیه، ۱۴۱۲ق.

ابوالفتوح رازی، روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن، مشهد، چاپ محمدجعفر یاحقی و محمد مهدی ناصح، ۱۳۶۵-۱۳۷۶ ش.

قرطبی، ابوعبدالله محمد بن احمد، الجامع لاحکام القرآن، بیروت، دارالفکر، بی تا.

حویزی، عبدعلی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، قم، اسماعیلیان، ۱۴۱۵ ه.ق.

زمخشری، محمود بن عمر، الکشاف، قم، بلاغت، ۱۳۷۳ ش.

سدی الکبیر، اسماعیل بن عبدالرحمن، تفسیر السدی الکبیر، مصر، دارالوفاء، ۱۴۱۴.

صادقی تهرانی، محمد، الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن، بیروت، شکرانه، ۱۳۹۱ ش.

صدوق، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، الامالی، قم، موسسه البعثه، ۱۴۱۷ ش.

۱. قمی مشهدی، محمد بن محمد رضا، تفسیر کنز الدقائق، جلد ۱۳، صفحه ۳۴۵؛ مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۳۲.

۲. قصص، ۲۸.

۳. صادقی تهرانی، محمد، الفرقان فی تفسیر القرآن بالقرآن، ج ۲۲، ص ۳۰۱.

۴. طباطبائی، محمد حسین، المیزان، ج ۱۶، ص ۱۳؛ میبدی، کشف الأسرار و عده الأبرار، ج ۶، ص ۱۱۸.

۵. طبری، محمد بن جریر، التفسیر الطبری، ج ۱۸، ص ۱۶۰؛ ابوالفتوح رازی، روض الجنان و روح البیان فی تفسیر القرآن، ج ۱۵، ص ۱۰۱.

۶. سدی الکبیر، اسماعیل بن عبدالرحمن، تفسیر السدی الکبیر، ص ۳۴۵؛ طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، ج ۷، ص ۱۵.

۷. قرطبی، ابوعبدالله، تفسیر قرطبی، ج ۱۸، ص ۱۳۲.

۸. تحریم، ۱۰ و ۱۱.

۹. طبرسی، مکارم الاخلاق، ص ۲۱۴.

صدوق، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، الخصال، قم، جامعه مدرسین، ۱۳۶۲ ش.
صدوق، محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی، من لایحضره الفقیه، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۳ ق.

طباطبایی، محمد حسین، المیزان، قم، دارالکتب الاسلامیه، بی تا.
طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، قم، الشریف الرضی، ۱۳۷۰ ش..
طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۰۲ ق.
طبری، محمد بن جریر بن یزید، جامع البیان، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۱۲ ق.
طبری آملی، محمد بن جریر، تاریخ طبری، بیروت، موسسه الاعلمی للمطبوعات، ۱۴۰۳ ق.
طوسی، محمد بن حسن، الامالی، دار الثقافة، قم، ۱۴۱۴ ق.
طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، قم، چاپ احمد حبیب قصیر عاملی، ۱۴۱۳.
قمی مشهدی، محمد بن محمد رضا، تفسیر کنز الدقائق، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی سازمان چاپ و انتشارات، ۱۴۱۱ ه.ق.
کتاب مقدس، نرم افزار مژده - ترجمه قدیم <http://www.mojde.org>.
مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت، موسسه الوفاء، ۱۴۰۳ ق.
مکارم شیرازی، ناصر، با همکاری جمعی از نویسندگان، تفسیر نمونه، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۴ ش.
مکارم شیرازی، ناصر، مثال های زیبای قرآن، قم، نسل جوان، ۱۳۷۸ ش.
میبدی، ابوالفضل رشیدالدین، کشف الاسرار و عدة الابرار، تهران، نشر امیرکبیر، ۱۳۵۶ ش.

Kitchen, Kenneth A. *On the Reliability of the Old Testament*. Grand Rapids, MI: Wm. B. Eerdmans Publishing, 2003.

Babylonian Talmud: *Tractate Megillah* 13a. Accessed via Sefaria (The William Davidson Talmud).

Midrash Rabbah: *Leviticus Rabbah* (Vayikra Rabbah) 1:3. Translated by H. Freedman and Maurice Simon. London: Soncino Press, 1939.

Bakhos, Carol. *Ishmael on the Border: Rabbinic Portrayals of the First Arab*. Albany: State University of New York Press, 2006.

Kadari, Tamar. "Pharaoh's Daughter: Midrash and Aggadah." *Jewish Women's Archive*. Accessed 2026. <https://jwa.org/encyclopedia/article/pharaohs-daughter-midrash-and-aggadah>.

Wheeler, Brannon M. *Prophets in the Quran: An Introduction to the Quran and Muslim Exegesis*. London: Continuum, 2002.

Singer, Isidore, ed. *The Jewish Encyclopedia: A Descriptive Record of the History, Religion, Literature, and Customs of the Jewish People from the Earliest Times to the Present Day*. 12 vols. New York and London: Funk & Wagnalls Company, 1901-1906.

Talmud Bavli. Seder Mo'ed, Masechet Megillah, daf 13, amud aleph (Megillah 13a). Vilna: Romm, 1880-1886.

Margulies, M. (Ed.). (1993). *Midrash Vayikra Rabbah: A Critical Edition Based on Manuscripts and Genizah Fragments with Variants and Notes* (Vol. 1). The Jewish Theological Seminary of America.

Talmud Bavli, Sotah 12b. (n.d.). Sefaria. Retrieved August 16, 2026, from <https://www.sefaria.org/Sotah.12b>

